

Samtidshistoria utan kritiska perspektiv

Thorsén, David *Den svenska aidsepidemin: Ankomst, bemötande, innebörd*
(diss.). Uppsala universitet: Institutionen för idé- och lärdomshistoria
2013 (527 sidor)

UNDER DE SENASTE fyra åren har hiv och aids, efter en lång period av tystnad och marginalisering, återigen blivit ett debattämne i svensk kultur och media. 2011 publicerade skådespelaren och musikern Rikard Wolf sina memoarer *Rikitikitavi* som innehåller ett kapitel om hur hiv och aidsepidemin slog ner i gaysamhället. Några månader senare släppte popartisten Andreas Lundstedt självbiografin *Mitt positiva liv*, och slutligen kom även författaren Jonas Gardells kritikerrosade och kommersiellt framgångsrika bok och teveserie *Torka aldrig tårar utan handskar*. Trettio år efter det första diagnostiserade fallet uppmärksammades hiv och aids återigen i gaypressen med artiklar i *QX* och ett temanummer av *Kom ut!* samt genom en ökad rapportering i massmedierna, däribland dokumentärfilmer på SVT och reportage i morgon- och kvällspressen. Detta innebar att Sverige fick höra berättelser som tidigare inte hade fått ett utrymme i den breda samhällsdiskursen, och traumatiska minnen gjorde sig påmind när författare och artister berättade om epidemins grymma verklighet, inte minst för homosexuella män under de första åren.

En person som flitigt bidrog till debatten i massmedierna var idéhistorikern David Thorsén som försvarade sin doktorsavhandling *Den svenska aidsepidemin: Ankomst, bemötande, innebörd* i mars 2013. Syftet med studien är ”att beskriva och analysera epidemins breda historia,

att undersöka hur den bemöttes och hanterades av de drabbade, av den medicinska vetenskapen, av samhällets institutioner och i den offentliga debatten” (Thorsén 2013, 12). I fyra kronologiskt ordnade kapitel – ”Ankomsten (1982–1985)”, ”Reaktionen (1985–1989)”, ”Konsolideringen (1989–1992)” och ”Avklingandet (1992–1996)” – följer avhandlingens föreställningar och diskussioner kring hiv och aids från de första medierapporterna om en mystisk sjukdom i början av 1980-talet fram till mitten av 1990-talet när nya anti-retrovirala behandlingsmetoder infördes och ledde till en normaliseringsprocess av (och förnyad tystnad kring) epidemin.

Textens hjärta formas av kapitel två, ”Reaktionen”, som sträcker sig över 240 sidor och täcker de åren då den ökända aidsdelegationen under den dåvarande socialdemokratiska socialministern Gertrud Sigurdsen, försökte kontrollera spridningen av hiv först genom lagstiftning och sedan genom storslagna och kyligt rationella informationskampanjer. Med tanke på hur trögt myndigheterna i många andra länder i västvärlden svarade på hälso- och samhällskrisen, är det beaktansvärt hur snabbt svenska samhällsinstitutioner reagerade och hur raskt regeringen och riksdagen utvecklade en nationell strategi för att bemöta krisen. Aidsdelegationen har dock aldrig varit okontroversiell; till exempel öppnade rekommendationen att klassificera hiv som en venerisk sjukdom för möjligheten att den kunde komma att omfattas av den omstridda smittskyddslagen som de facto kriminaliserade (och fortfarande kriminaliserar) hiv.

Thorsén har sammanställt ett imponerande rikt källmaterial som inkluderar tidningsartiklar, pressfoton, affischer från informationskampanjer, riksdagstryck, medicinska tidskrifter, medlemstidningar av organisationer som RFSL med flera, samt diverse publikationer av aidsdelegationen. Läsaren får i detalj följa regeringens obevekliga narkotikapolitik, den ökande rädslan för prostituerade som länk mellan ”riskgrupperna” och ”den allmänna befolkningen”, som det hette på den tiden, samt den massmediala debatten om bastu- och videoklubbar, som resulterade i ett förbud av dessa som varade fram till 2004. Thorsén är generös med direkta citat från källmaterialet och tack vare ett gediget arkivarbete sträcker sig brödtexten över 470 sidor.

Vad jag opponerar mig mot är bristen på kritiska och teoretiska perspektiv på detta material och avsaknaden av en fördjupad, akademisk dialog med den (inter)nationella forskningen. Thorsén ser "kampen om aids som samtidshistoria", som "en kamp om tolkningsföreträde, inflytande och resurser som fortfarande är aktuell" (24) och förklarar sitt metodologiska angreppssätt med argumentet att "[i]stället för att på förhand låsa sig vid en given tolkning blir det därför viktigt för mig att mer förutsättningslöst undersöka den svenska aidspolitiken som historisk process" (23). Författaren påstår vidare att han ansluter sig till ett historiografiskt forskningssätt som aktivt söker att "undvika att låta undersökningen styras av normativa eller moraliska värderingar" (25). Ambitionen att närma sig ämnet utan fördomar motiveras med en illa vald och fullständigt oproblematiserad jämförelse med historiska studier om Sveriges förhållande till Tredje riket. Avsaknaden av en fördjupad historiografisk reflektion, vilken skulle ha tvingat författaren att vara tydlig med den subjektsposition utifrån vilken han skriver leder till att han positionerar sig som en allvetande 1900-talsförfattare som inte syns, men som överblickar hela sin berättelse och håller ihop den med en stark och säker hand. Detta ska förmedla intrycket av objektivitet. Lägg märke till, när du läser avhandlingen, Thorséns överdrivna användning av adverbet "alltså", som ger prov på hur han utformar ett narrativ på ett till synes sakligt och logiskt sätt, men som just på grund av sin påstådda neutralitet är lika politiskt färgat som en radikalfeministisk eller queerteoretisk analys av samma material skulle vara.

Det distanserade förhållningssättet har dock sina fördelar. På ett framgångsrikt sätt skalar Thorsén fram de motstridiga åsikterna i hiv- och aidsdebatten, där läkare, politiker och journalister kunde inta olika positioner. Thorsén vänder sig också mot felaktiga förenklingar och visar på ett övertygande sätt att även en institution som svenska kyrkan hade delade åsikter om hur hiv och aids skulle bemötas. En annan fördel är att Thorsén lyckas belysa hur föreställningar kring, och rädslor för, hiv och aids var starkt kopplade till andra aspekter av svensk politik, inte minst den stränga narkotikapolitiken som i sin tur kom att påverka debatten kring prevention.

Nackdelarna med den fullständiga avsaknaden av teoretiska perspektiv och historiografiska reflektioner är emellertid flera. Även om författaren redogör för olika positioner och perspektiv i aidsdebatten, utför han ingen kritisk diskursanalys eller reflektion över vilka röster som privilegierades i den offentliga debatten, vilka som marginaliserades och på vilka grunder dessa skymdes undan. Det är anmärkningsvärt att han vid ett flertal tillfällen vänder sig emot relationen mellan forskning och (queer)aktivism som har präglat diskursen om hiv och aids ända sedan 1980-talet. Ingeborg Svenssons (2007) etnologiska studie av hur lik stoppades i svarta sopsäckar som ett uttryck för samhällets homofobi, tolkas av Thorsén som "onödigt snäv" (229). Anna Bredströms (2008) avhandling om genus, sexualitet och etnicitet i den svenska hiv- och aidspolitikens reduceras till en fotnot. Den konsekventa oviljan att föra en akademisk dialog med den (inter)nationella forskningen på området har stora konsekvenser för analysen. Till exempel får vi läsa om det explicita informationsmaterialet i RFSL:s tidiga broschyrer, men vi får aldrig en förklaring eller en referens till forskare som Leo Bersani (1987), som har försvarat behovet av sexuellt bejakande uttryck och illustrationer för att kunna nå ut till så många MSM som möjligt utan att skambelägga homosexuella praktiker. En lång sammanfattning av debatten om bastuklubbarna slår in upp öppna dörrar för den som känner till George Svéds (2000) och Jens Rydströms (2008) arbeten, återigen på grund av en bristande dialog med forskningen.

Sammanfattningsvis så utgör Thorséns avhandling ett viktigt bidrag till forskning om hiv och aids i Sverige och ett intressant inlägg i en "kamp om tolkningsföreträde" i den svenska samtidshistorien. Med tanke på det rika materialet som har sammanställts, blir avhandlingen en ovärderlig referensskälla för framtida forskare. Den bör dock inte läsas som den objektiva och fördomsfria berättelse som författaren pläderar för.

DIRK GINDT
CONCORDIA UNIVERSITY

REFERENSER

- Bersani, Leo. 1987. "Is the Rectum a Grave?". *October* 43:197–222.
- Bredström, Anna. 2008. *Safe Sex, Unsafe Identities: Intersections of "Race", Gender and Sexuality in Swedish HIV/AIDS Policy* (diss.). Linköpings universitet: Department of Social and Welfare Studies.
- Gardell, Jonas. 2012–2014. *Törka aldrig tårar utan handskar*, 3 band. Stockholm: Norstedts.
- Lundstedt, Andreas, och Cecilia Blankens. 2012. *Mitt positiva liv*. Stockholm: Norstedts.
- Rydström, Jens. 2008. "Legalizing Love in a Cold Climate: The History, Consequences and Recent Developments of Registered Partnership in Scandinavia". *Sexualities* 11.1–2:193–226.
- Svéd, George. 2000. "När aids kom till Sverige". I *Homo i folkhemmet: Homo- och bisexuella i Sverige 1950–2000*, redaktör Martin Andreasson, 226–43. Göteborg: Anamma.
- Svensson, Ingeborg. 2007. *Liket i garderoben: En studie av sexualitet, livsstil och begravning* (diss.). Stockholms universitet: Etnologiska institutionen.
- Wolff, Rikard. 2011. *Riktitikitavi: En folkhemsberättelse*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.